

BİR GRAVÜR, BİR FOTOĞRAF VE GÜMÜŞHANE'DE ERMENİLER

ARAŞTIRMACI – EĞİTİMCİ YAZAR NİYAZİ KARABULUT

Gümüşhane'den geçen seyyahların sayısı oldukça fazla. Bunun sebebi Gümüşhane'nin ipek yolunun kollarından birisi üzerinde bulunması. Fotoğraf makinesinin icat edilmesinden önce seyyahlar gördükleri yerlerin çizimlerini yapmışlar. Özellikle gravürler geçmiş hakkında bize bilgi veren eşsiz hazineler. Yaptıkları çizimlerle Osmanlı coğrafyasının benzersiz sivil mimarisini, insanlarını, servilerini, camilerini, meydan çeşmelerini, mezarlıklarını, kiliselerini, çalışarak kitaplara geçiren pek çok gravürcü var. O eski masal şehirleri bir gün kaybedeceğimizi sanki bilerek onlardan bize hatıralar bıraktılar.

Kültür Bakanlığı bu gravürlerden bir kısmını yayınladı. Ancak Gümüşhane ile ilgili gravür bulmak zor. Deyrolle'nin Gümüşhane coğrafyasında bulunduğu yıllarda çizdiği bir gravür günümüze ulaştı. Gümüşhane'nin Vank diye bilinen yerleşim yerinde bir kiliseye ait.

Kilise il merkezinden Gözeler Köyü'ne giderken Vank semtindedir. Yapı dikdörtgen planlı ve ortasında merkezi kubbesi bulunmaktadır. Bizans döneminde yapıldığı sanılmaktadır. Yapının duvarları sağlam durumdadır. Ancak iç duvar düzeyleri yıpranmıştır.

Vank Senti olarak anılan mekide bulunan Surp Pırgiç Manastırı Gümüşhane'den yaklaşık olarak 3-4 km. uzaklıktadır. Vank Ermenice'de manastır anlamına gelmektedir.

Manastırın çevre duvarları, ana kilisesi ve çevresindeki yapıların büyük bölümü ayakta. Surp Pırgiç Manastırı yüzlerce Rum kilisesinin ve onlarca manastırının bulunduğu Gümüşhane yöresindeki tek Ermeni manastırı olarak biliniyor. Bayburt, Erzincan ve Trabzon Ermenileri için kutsal bir ziyaret mekanı olan manastırda ziyaretçilerin konaklaması için inşa edilen başka binalar mevcut idi. 1826 yılında onarıldığı bilinen manastır yapı olarak orijinal özelliklerini korumaktadır.

Kilisenin duvarları büyük oranda sağlam. Kilise, düzgün kesme taştan inşa edilmiş, dikdörtgen planlı ve kubbeli bir yapı. Güneybatı cephesindeki merdivenlerle dışarıdan kilisenin ikinci katına çıkılıyor. Eskiden kilisenin duvarlarının fresklerle süslü olduğu anlaşılıyor, ancak bunların büyük bölümü sökülüş ya da yok olmuş. Kilisenin herhangi bir kitabesi yok. Ana mekânın üstü kubbeyle, diğer kısımlar kırma çatıyla örtülü.

Bu gravürün yerini tespit etmek için çalışma yaparken Arevmedyan Hayastan isimli bir Ermeninin arşivinde bulunan bir fotoğrafla karşılaştım. Gümüşhane Surp Pırgiç manastırı olarak etiketlendiğinden fotoğrafla gravürü karşılaştırıp ikisinin aynı yer olduğunu tespit ettik. Bu gün çatısının ve kubbesinin tamamen yıkık olduğu bilinen kilisenin yakın zamanda çekilmiş kubbeli bir fotoğrafı da gravürün aynı yere ait olduğunu göstermektedir.

Ermenilerin yayınladığı sitelerde 1914'te bölgedeki Ermeni nüfusu 1817 olarak gösterilmektedir. Ancak değerli akademisyen Bayram Nazır'ın yayınladığı bir makalede Ermeni nüfusunun 1000'in üzerine hiç çıkmadığı aktarılmaktadır. (Bkz. Bayram Nazır, Gümüşhane'de 1895 Ermeni Olayları, SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, 2009-1, s.131-147)

Bayram Nazır ayrıca şu bilgileri de veriyor: Gümüşhane Sancağı'nda Ermeni nüfus oranı 1869 yılında % 1.5, 1878 yılında %1.7, 1881 yılında %2, 1893 %1.4, 1900 yılında % 1.4 idi. Bu rakamlar, Ermenilerin Gümüşhane'de hiçbir zaman çoğunlukta olmadıklarını göstermektedir.

